

Frank Vandendries

Boekbespreking - Kon je dan niet blijven voor mij?

Het betere knip- en plakwerk

De rode draad in een stevige lijst van publicaties (theorie, werkboeken) van de hand van verliesdeskundige Riet Fiddelaers-Jaspers vormt het kind (de jongere, jongvolwassene) dat (die) met verlies en rouw te maken heeft. Inmiddels heeft zij –in 2003 gepromoveerd: *Verhalen van Rouw – de betekenis van steun op school voor jongeren met een verlieservaring*– er haar levenswerk van gemaakt. Op diverse websites kunt u voor haar activiteiten terecht die zij alleen heeft georganiseerd of tezamen met anderen: www.rietfiddelaers.nl (Expertisecentrum Omgaan met verlies), www.in-de-wolken.nl (“richt zich op verliessituaties die ontstaan door het overlijden van een belangrijke ander. Er worden brochures, boeken en andere materialen ontwikkeld voor rouwenden. Hoewel *In de Wolken* zich richt op alle rouwenden is zij met name gespecialiseerd in rouwende kinderen en jongeren”) en www.landvanrouw.nl (een geaccrediteerde post-hbo opleiding die inzet op het begeleiden van rouw bij verlieservaringen en hechting- en verliestrauma’s).

Door de jaren heen heb ik vele boeken van haar in handen gehad. Mijn eerste kennismaking was *Jong verlies. Handreiking voor het omgaan met rouwende kinderen* uit 1998 (inmiddels herdrukt) toen ik net als uitvaartverzorger ging werken, en het is mij gaan opvallen dat de wijze van weergave van thema’s zich herhaalt. Zo kent zo’n beetje ieder boek wel een overzicht van leeftijdsfasen en de mate van doodsbegrip dat aan die fasen gekoppeld is; gespreksцитaten worden van het ene naar het andere boek overgeheveld (en aangevuld); ook tips zijn in herhaling aan het eind van de boeken terug te vinden. Kortgeleden las ik *Als ik er niet meer ben. Kinderen voorbereiden op het overlijden van hun ouder* (2005) en *Waarom doet iemand dat? Kinderen en jongeren ondersteunen na een zelfdoding in hun omgeving* (2006). En nu ligt voor mij één van haar laatste publicaties: *Kon je dan niet blijven voor mij? Kinderen en jongeren ondersteunen na zelfdoding in hun omgeving* (2013) –inderdaad: eenzelfde ondertitel– dat bedoeld is als handreiking voor ouders, leerkrachten en hulpverleners die te maken krijgen met kinderen en jongeren die met verlies door zelfdoding geconfronteerd worden. Ondanks de herhalingen, of juist dankzij, kenmerkt zich dit boek als ‘op zichzelf staand’. Natuurlijk is het thema dit keer toegespitst op zelfdoding, maar de rouw kent overeenkomsten met andere verlieservaringen (door overlijden).

In het eerste hoofdstuk (‘Achtergronden van zelfdoding’) wordt onder meer stilgestaan bij hoeveelheden, motieven, taboe, preventie, reacties van de omgeving; het tweede hoofdstuk gaat uitgebreid in op wijzen van in gesprek gaan met kinderen over de zelfdood van bijv. een ouder – leeftijd van het kind speelt hier vanzelfsprekend een grote rol, maar zeker ook de *feeling* die de volwassene heeft met dat kind; openheid en eerlijkheid (t.a.v. het zelfgekozen levenseinde, dus geen verstoppertje spelen of doodzwijgen), betrokkenheid (ook van kinderen bij afscheid en uitvaart) zijn sleutelbegrippen. Fiddelaers doet ook impliciet een appel op ouders ten aanzien van de opvoeding: “De wijze waarop [kinderen en jongeren] thuis geleerd hebben om te gaan met verdriet en teleurstelling vormt de basis [bij de tocht in het Land van Rouw].” (p. 59) En verder in het boek: “In sommige gezinnen is men gewend dat iedereen tegen elkaar zegt wat hij of zij denkt of voelt. Dat maakt het makkelijker om met elkaar over het verlies te praten dan in gezinnen waar men niet gewend is om met elkaar te praten.” (p. 90) Het mag duidelijk zijn dat die tocht in het Land van Rouw door en door individueel is: geen kind is hetzelfde. Niettemin kent de tocht (de rouwarbeid) een aantal algemene rouwtaken die in het derde hoofdstuk worden toegelicht: besef van de dood (onomkeerbaar), doorheen een ‘warboel’ van emoties gaan, verder leven met gemis en herinneringen, verder leven met de ander ‘in je hart’. In het vierde hoofdstuk staat Fiddelaers stil bij de dynamiek in het gezin na het overlijden en bij de weerslag van de zelfdoding op ouders zelf. Hoofdstuk vijf belicht de terugkeer naar de school en de begeleiding die daarbij door ouders en leerkrachten geboden dient te worden. Hoofdstuk zes handelt over psychiatrische

problematiek ('leven met een suïcidale ouder') en de invloed daarvan (binnen gezinnen) op de fysieke en geestelijke gezondheid van kinderen; tevens worden de diverse vormen van rouw belicht (normaal, verstoord, gecompliceerd). "De conclusie dat het niet om normale rouw of een verstoring in rouw gaat maar om gecompliceerde rouw wordt nogal snel getrokken, ook door professionals." (p. 120) Hoofdstuk zeven bestaat uit een aantal verhalen, het ene meer en het andere minder spiritueel geladen, die gebruikt kunnen worden om op een speelse en verbeeldende manier een bijdrage te leveren aan het kweken van begrip en aan het geven van een plek voor het verdriet. "En als jullie haar weer eens verschrikkelijk missen, zo erg dat het pijn doet, kijk dan 's avonds eens uit het raam naar die andere wereld waar sterren fonkelen en schitteren en weet dat zij daar is, ver weg maar ook zo dichtbij. Ze zal er altijd zijn, in jullie gedachten en in jullie hart." (p. 142). Het boek sluit af met tips, literatuur en websites.

Enige kanttekeningen

Zoals gezegd kan dit boek op zichzelf staand gelezen worden; en het heeft de intentie van volledigheid. Echter, en dat blijkt ook uit bovenstaande, de grote hoeveelheid thema's die Fiddelaers aansnijdt in nog geen 160 pagina's worden daardoor kort, bondig soms wel meer oppervlakkig aangestipt. Niettemin biedt het boek voor al degenen die te maken hebben met kinderen die zich geconfronteerd zien met verlies door 'zelfbeëindiging' voldoende aanzetten en handvatten om rouw mee tegemoet te treden of wegen voor andere hulp en steun te zoeken.

De zelfdoding waar Fiddelaers het in het boek over heeft, komt niet zelden 'out of the blue', is vaak gewelddadig en eigenlijk altijd wel voortkomend uit complexe psychiatrische problematiek – dus uit 'ziekte'. Ze wijst er wel op dat er andere achtergronden zijn maar daar wordt niet op ingegaan. Fiddelaers haalt preventiepsychiater Kerkhof aan: "Zoals Ad Kerkhof zegt 'Suicides zijn in sommige gevallen achteraf onverklaarbaar en vooraf onvoorspelbaar.'" (p. 19) Voorkomen is een lastige zaak – en toch zijn legio preventieprojecten daar bij uitstek op gericht (recent een GGz suicidepoli in Venlo). Steeds maar uitgaan van preventie miskent de realiteit. Taboedoorbreking begint daar waar de zelfdood genormaliseerd wordt; gevoelens van schuld en schaamte bij nabestaanden kunnen dan ook anders geduid worden en mogelijk voorkomen. Dat wil overigens niet zeggen dat niet gekeken mag worden of er levensalternatieven zijn maar vrijwillige medewerking van de betrokkene daarbij is gewenst/geëist. Op pagina 91-92 schrijft ze: "Het onrecht (verlies door zelfdoding)..." Is het wel correct om over onrecht (of onrechtvaardigheid) te spreken als iemand de hand aan zichzelf slaat? Dat er verdriet is, dat er véél verdriet is, duidelijk; maar wordt de nabestaande onrecht aangedaan door een zelfdoding? Wordt niet juist zo het taboe in stand gehouden? Immers, er wordt bij het benoemen van onrecht met het vingertje gewezen: dat had niet gemogen. ("Van wie niet?" is dan een voor de hand liggende vraag.) De meeste pijn, het meeste verdriet (en hartverscheurend, schrijnend en treffend zijn de aan kinderen toegeschreven citaten) zit 'm in het onverwachte en in het verborgene van de zelfdoding. Dat is mijn observatie, en die observatie doe ik natuurlijk ook vanuit de gedachte dat het anders zou kunnen. Niet anders in die zin dat de dood niet had gehoeven (slechts zeer naïeve preventieambtenaren zullen blijven hameren op ondanks-alles-doorleven) maar anders in de zin dat openheid en bespreekbaarheid rouw-vóór-arbeid mogelijk maakt. Verdriet zal er zijn –geen verdriet om het verlies van een naaste mag de wenkbrauwen doen fronsen– maar ik denk nu aan hetgeen in dit boek over zelfdoding niet besproken is: rouw na zelfeuthanasie, rouw na een weloverwogen en zorgvuldig uitgevoerd overlijden met betrokkenheid van naasten. Dat laatste maakt een belangrijk deel uit van het project van De Einder. Een gebied ter verdere exploratie biedt zich aan. Rouw na zelfeuthanasie – de beleving van kinderen, partners en andere naaststaanden. Wie pakt het op?

Fiddelaers-Jaspers, Riet, m.m.v. Monique van 't Erve, *Kon je dan niet blijven voor mij. Kinderen en jongeren ondersteunen na zelfdoding in hun omgeving*, Heeze, In De Wolken, 2013, 158 p., ISBN 978 90 77179 15 4

___ © maart 2014